

WIADOMOŚCI UNIWERSYTECKIE

WYDANIE SPECJALNE

Rok 4, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 27–30 czerwca 1994 r., cena 5 tys. zł

IX OGÓLNOPOLSKI ZJAZD SOCJOLOGICZNY

Lubelskie wątki w socjologii polskiej pojawiają się u jej zarania. Powstała ona około ćwierć wieku później niż francuska i amerykańska, uznawane za najstarsze w świecie. To swoiste opóźnienie dotyczy przedinstytucjonalnego, jak też instytucjonalnego, czyli uniwersyteckiego etapu jej dziejów.

Lubelskie korzenie w tradycji socjologicznej dostrzega się od jej początków. Potwierdza to twórczość naukowa i działalność organizacyjna dwóch lublinian z przełomu XIX i XX wieku. Byli nimi rówieśnicy z 1858 r.: Zygmunt Balicki i Erazm Majewski. Jako jedni z pierwszych Polaków działali w Międzynarodowym Instytucie Socjologicznym (1) oraz istotnie przyczynili się do rozwoju niektórych teorii i subdyscyplin socjologicznych (2, 3).

Z. Balicki ma znaczny dorobek w zakresie psychologii społecznej (4) oraz problematyki narodu (5) i państwa (6). Należy on do klasyków polskiej socjologii oraz bliskich współpracowników Bolesława Limanowskiego, znanego socjologa i działacza społecznego. Liczni współtwórcy socjologii i to nie tylko w Polsce, podobnie jak obaj lublinianie i ten czołowy polski socjolog, byli działaczami społecznymi. Wiedza o społeczeństwie stanowiła dla nich ważną podstawę działalności praktycznej.

E. Majewski również zajmował się wielodyscyplinarną pracą naukową oraz działalnością praktyczną, a zwłaszcza gospodarczą. Te odmienne sfery aktywności w jego dorobku socjologicznym wzajemnie się uzupełniały i warunkowały. Interesowała go przede wszystkim cywilizacja i socjologia gospodarcza (7, 8), w tym też socjologia pieniądza, którą zapoczątkował na polskim gruncie. Identyfikujący się z tą subdyscypliną polscy autorzy (9), (10) pomijają ów dorobek E. Majewskiego.

Obaj ci lubelscy socjologowie, podobnie jak pochodzący z Lubelszczyzny Kazimierz Kelles-Krauz — zdaniem Antoniny Kłoskowskiej (11) i Władysława Kwaśniewicza (12) — byli bardziej kompetentni do kierowania katedrą socjologii w Uniwersytecie Jagiellońskim niż ks. dr Kazimierz Zimmermann (13). Jeszcze godniejszym tego prestiżowego stanowiska — jak to zgodnie wskazują różni autorzy — był Ludwik Krzywicki, często nazywany, zamiast J. Supińskiego, twórcą polskiej socjologii, zwłaszcza jako nauki empirycznej (14).

Na początku XX w. L. Krzywicki prowadził w Lublinie wykłady z zakresu socjologii w ramach „Uniwersytetu dla Wszystkich”. Zapowiadała je lokalna prasa oraz afisze. Wykłady były odpłatne, ale cieszyły

się dużym zainteresowaniem. Dla licznych lublinian były to zapewne pierwsze kontakty z kreującą się nauką, zyskującą coraz większą popularność. Polihistor ten wówczas blisko współpracował z lubelskimi oświatowcami Mieczysławem Biernackim i Witoldem Chodźką. W swojej publicystyce i pracy społecznej w tym okresie odwoływali się, co było nowatorstwem, do publikacji i badań socjologicznych (15). Popularyzując socjologii w ośrodku lubelskim zainaugurował przede wszystkim L. Krzywicki — jako prelegent zapraszany z Warszawy.

Na ogół mało znanym faktem związanym z lubelskim ośrodkiem jest Katedra Socjologii Chrześcijańskiej, istniejąca od 1905 r. w Rzymsko-Katolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu — polskiej uczelni na obczyźnie, która stała się podstawą utworzonego w listopadzie 1918 r. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (16). Obchodzi on jubileusz 75-lecia. Ks. dr Aleksander Wóycicki był kierownikiem tej pierwszej w polskim szkolnictwie instytucji socjologicznej. W Uniwersytecie Lubelskim socjologię wykładał

ów — jak to określił Franciszek Adamski — prekursor badań klasy robotniczej w Polsce (17). W 1924 r. został on profesorem, a potem rektorem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Wykłady z socjologii dla studentów lubelskich od 1931 r. kontynuował prawnik i ekonomista, prof. Czesław Martyniak (18).

W Uniwersytecie Poznańskim pod kierunkiem prof. F. Znanieckiego doktoryzował się urodzony na Lubelszczyźnie absolwent Lubelskiej Szkoły im. Stefana Batorego Józef Chałasiński oraz Helena Miller-Csorba (19) — córka zasłużonego lublinianina. Późniejsze etapy ich karier naukowych posiadają lubelskie epizody, zasługujące na przypomnienie.

W październiku 1944 r. J. Chałasiński, będąc dyrektorem Polskiego Instytutu Socjologicznego, przybył do stołecznego wówczas Lublina z kilkoma współpracownikami, aby reaktywować badania socjologiczne. Wspólnie z prof. Andrzejem Wojtkowskim, prezesem Polskiego Związku Zachodniego i mgr. Stanisławem Kowalskim — kierownikiem Zakładu Badań Zagadnień Ziem Zachodnich PIS opublikował ankietę, skierowaną do osób wysiedlonych z ziem zachodnich. Autorzy ankiety prosili o opis metod, jakie Niemcy stosowali w akcji wysiedleńczej. Ankieta (zwana odezwą) kończy się apelem o dłuższe opisy i życiorysy, obrazujące możliwie cały okres wysiedleńczej tułaczki oraz o nadsyłanie wypemionych kwestionariuszy na adresy oddziałów Związku lub

LUBELSKIE WĄTKI W POLSKIEJ SOCJOLOGII STANISŁAW KOSIŃSKI

bezpośrednio do Instytutu (20). Były to pierwsze na szeroką skalę profesjonalne badania socjologiczne w wyzwolonej Polsce.

W okresie lubelskiej działalności PIS doszło do pewnych nieporozumień z władzami porządkowymi w stołecznym i przyfrontowym Lublinie. Ucierpiał na tym dr Stefan Nowakowski, którego pobili funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa (21). Ten przykry incydent wiąże się z paromiesięcznym funkcjonowaniem PIS w Lublinie.

W kwietniu 1945 r. PIS przeniesiono do nowo wyzwolonej Łodzi, w której powołano Uniwersytet zatrudniający znaczną część elity polskich socjologów. Jednym ze znaczniejszych był J. Chałasiński, który w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu, działając w bliskim mu z lat młodzieńczych Lublinie, wchodził w skład Rady Naukowej Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, obok J. Dembowskiego, J. Kleinera i H. Raabego — założyciela i pierwszego rektora UMCS (22).

Bliskie kontakty z lubelskim ośrodkiem akademickim wznowiła H. Csorba w latach siedemdziesiątych. Będąc etatowym docentem Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie dodatkowo pracowała na Wydziale Pielęgniarskim AM w Lublinie. Prowadziła zajęcia z socjologii medycyny i seminaria magisterskie (23).

Obje ci lublinianie okazjonalnie współpracowali z socjologami i lubelskimi instytucjami naukowymi. Dużą popularnością cieszyły się w Lublinie publiczne odczyty J. Chałasińskiego, który między innymi przedstawiał cywilizację i kulturę amerykańską.

Ukazując lubelskie wątki, z różnym natężeniem występujące w dziejach polskiej socjologii, wkroczyliśmy w powojenny etap historii lubelskiego ośrodka socjologicznego. 23 października 1944 r. Lublin wzbogacił się o drugi Uniwersytet, który początkowo miał charakter przyrodniczy. Po paru latach wyodrębniły się z niego Akademia Medyczna i Wyższa Szkoła Rolnicza. Te trzy państwowe uczelnie jesienią 1994 r. będą obchodziły Złoty Jubileusz. W nich oraz w powstałej później Politechnice Lubelskiej pracują nieliczni socjologowie w pokrewnych zakładach naukowo-dydaktycznych.

Współcześnie lubelskie środowisko socjologiczne tworzą głównie pracownicy obu uniwersytetów, które prowadzą kierunkowe studia socjologiczne. Polem współpracy lubelskich socjologów jest Oddział PTS. Przed 33 laty założył go, jako czwarty w kraju, nestor i główny twórca lubelskiej socjologii Profesor Jan Turowski.

Lubelski ośrodek socjologiczny nie doczekał się tak obszernego opracowania jak krakowski (24) czy poznański (25). Różne jego okresy i aspekty prezentowali Leon Dyczewski (26), Stanisław Kosiński (27), Piotr Kryczka (28), Kazimierz Ryczan (29), Czesław Strzeszewski (30), Józef Styk i Jan Turowski (32) oraz autorzy pracy zbiorowej pod redakcją Władysława Piwowarskiego i Józefa Styka, stanowiącej pokłosie konferencji na temat przemian religijnych społeczeństwa polskiego w świetle badań socjologów lubelskich (33).

Większość publikacji wymienionych autorów ukazuje socjologię w KUL, która istnieje znacznie dłużej niż w UMCS. Całościowy i syntetyczny obraz lubelskiej socjologii do roku 1987 naszkicował Józef Styk na łamach „Studiów Socjologicznych” (34).

Wyłaniający się z sygnalizowanych publikacji zbiorowy portret socjologów lubelskich uzupełnia w jakimś stopniu niniejsze wydanie specjalne „Wiadomości Uniwersyteckich”. Zamieszczone w nich artykuły ukazują ogólną panoramę dawnej i współczesnej socjologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej.

¹ A. Kłoskowska: *Socjologia*, w: *Historia nauki polskiej*, t. 4, cz. 3, Ossolineum, Wrocław 1987, s. 860 oraz A. Kwilecki: *Kontakty polskich uczonych z Międzynarodowym Instytutem Socjologicznym w Paryżu*, „Studia Socjologiczne” 1988 nr 3.

² A. Grychowski: *Lublin w życiu i twórczości pisarzy polskich*, Wyd. Lubelskie, Lublin 1965.

³ A. Kłoskowska: *op. cit.*

⁴ Z. Bałicki: *Psychologia społeczna. Czynności poznawania*, nakład autora, Warszawa 1902.

⁵ Z. Bałicki: *Egoizm narodowy wobec etyki*, nakład Tow. Wydawn., Lwów 1914.

⁶ Z. Bałicki: *Parlamentaryzm. Zarys socjologiczny*, t. 1, 2, E. Wende, Warszawa 1900.

⁷ E. Majewski: *Teoria człowieka i cywilizacji*, E. Wende, Warszawa (b.r.w.) oraz *Prolegomena do socjologii i antropologii*. Wydanie nowe, E. Wende, Warszawa 1913.

⁸ E. Majewski: *Kapitał. Rozbiór podstawowych zjawisk i pojęć gospodarczych. Wydanie czwarte przejrzone przez autora*, E. Wende i Spółka, Warszawa (b.r.w.).
⁹ J. Sztumski: *Pieniądz w świetle socjologii — społeczne funkcje pieniądza*, „Studia Socjologiczne” 1976 nr 1.

¹⁰ S. Partycki: *Społeczny wymiar inflacji*, UMCS, Lublin 1993.

¹¹ A. Kłoskowska: *op. cit.*

¹² W. Kwaśniewicz: *Geneza i formowanie się uniwersyteckiego ośrodka socjologicznego w Krakowie (do 1970 r.)*, w: *Uniwersytecki ośrodek socjologiczny w Krakowie. Tradycja i współczesność*, pod red. W. Kwaśniewicza, PWN, Warszawa-Kraków 1989.

¹³ Powołanie pierwszej w Polsce katedry socjologicznej o charakterze chrześcijańskim wywołało wiele kontrowersji. Najważniejszym powodem był niezbyt trafny wybór jej kierownika w osobie ks. dr. Kazimierza Zimmermanna. Bojkot jego wykładów odbił się głośnym echem w Krakowie, a nawet w ośrodkach pozaakademickich.

¹⁴ J. Chałasiński: *Trzydzieści lat socjologii polskiej*, „Przegląd Socjologiczny” 1948, t. 10.

¹⁵ S. Kosiński, Z. Szymanek: *Działalność oświatowa Ludwika Krzywickiego i jej przejawy na Lubelszczyźnie*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” t. 16 (w druku).

¹⁶ *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Tow. Nauk. KUL, Lublin 1969.

¹⁷ F. Adamski: *Ks. Aleksander Wóycicki. Prekursor badań klasy robotniczej w Polsce*, w: *Szkice z historii socjologii polskiej*, pod. red. K. Z. Sowy, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983.

¹⁸ *Księga jubileuszowa...*

¹⁹ *60 lat socjologii poznańskiej*, pod. red. A. Kwileckiego, UAM, Poznań 1981.

²⁰ J. Chałasiński, A. Wojtkowski, S. Kowalski: *Hitlerowskie metody wysiedlania. Odezwa do wszystkich wysiedlonych z ziem zachodnich*, Pierwsza Druk. Państw., Lublin 1945.

²¹ Cz. Gryko: *Józef Chałasiński. Socjologiczna teoria kultury*, Wyd. Lubelskie, Lublin 1989.

²² T. Chabros: *Kronika wydarzeń w Lublinie 21 VII 1944 — I II 1945*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1974.

²³ S. Kosiński: *Socjologia w systemie akademickiego kształcenia pielęgniarek. Z doświadczeń lubelskich (1969-1992)*, w: *Socjologia medycyny w uczelni. Materiały z sesji naukowej*, pod red. M. Latoszka, Wydawnictwo Gdańskie, Gdańsk 1992.

²⁴ *Uniwersytecki ośrodek socjologiczny w Krakowie. Tradycja i współczesność*, pod red. W. Kwaśniewicza, PWN, Warszawa 1989.

²⁵ *60 lat socjologii...*

²⁶ L. Dyczewski: *Ośrodek socjologiczny w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Studia Socjologiczne” 1975 nr 4.

²⁷ [S. K.] S. Kosiński: *Działalność Zakładu Socjologii UMCS w Lublinie*, „Studia Socjologiczne” 1975 nr 4.

²⁸ P. Kryczka: *Studia socjologiczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Przegląd Socjologiczny” 1960, t. 14, z. 1.

²⁹ K. Ryczan.

³⁰ Cz. Strzeszewski: *Katedra Socjologii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Studia Socjologiczne” 1965 nr 2.

³¹ J. Styk: *Rozwój socjologii w lubelskim środowisku akademickim*, „Studia Socjologiczne” 1988 nr 2.

³² J. Turowski: *Z badań zakładu Socjologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Przegląd Socjologiczny” 1958, t. 12.

³³ *Przemiany religijności społeczeństwa polskiego w świetle badań lubelskiego środowiska naukowego*, pod. red. W. Piwowarskiego i J. Styka, Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Warszawa 1993.

³⁴ J. Styk: *op. cit.*

Socjologia w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim

Rodowód

Rodowodu socjologii w KUL należy szukać na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, istniejącym od 27 września 1918 r. Po zawieszeniu działalności Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych w 1949 r. Senat Akademicki KUL postanowił utrzymać ciągłość pewnych dyscyplin nauk społecznych, takich jak ekonomia, socjologia, filozofia prawa, poprzez utworzenie na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Sekcji Filozofii Praktycznej (od 1975 r. Sekcji Filozoficzno-Społecznej). W takiej strukturze organizacyjnej nauki społeczne funkcjonowały na KUL od 1949 do 1980 r., a więc około 30 lat. Niektórzy przedstawiciele nauk społeczno-ekonomicznych przeszli na specjalizację filozofii praktycznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Można powiedzieć, że rozwijały się w jego ramach między innymi dlatego, że dziekanem Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej był przez kilka kadencji prof. dr hab. Czesław Strzeszewski, a także dzięki prof. dr hab. Janowi Turowskiemu i prof. dr hab. Hannie Waśkiewicz.

W marcu 1981 r. Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki wyraziło zgodę na ponowny nabór studentów na Wydział Nauk Społecznych. W skład reaktywowanego Wydziału wchodziły trzy Sekcje: Społeczna, Psychologii i Pedagogiki (w 1983 r. doszła jeszcze Sekcja Ekonomii). Pierwszym kierownikiem Sekcji Społecznej był ks. prof. Władysław Piwowski, a następnie ks. prof. Joachim Kondziela, ks. prof. Janusz Mariański, ks. prof. Franciszek Mazurek, prof. Jerzy Rebeta i dr hab. Stanisław Cieśla. W ramach nowego wydziału Sekcja Społeczna ma prawo nadawania dyplomów magistra socjologii oraz doktora i doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Sekcja Społeczna

Sekcja Społeczna stawia na szerokie rozumienie nauk społecznych i realizuje typ wykształcenia, który można określić jako społeczno-etyczny. Program nauczania nie został oparty na żadnych wzorach zaczerpniętych z programów podobnych sekcji na uniwersytetach państwowych, ale jest zupełnie oryginalny, opracowany z uwzględnieniem współczesnych wymogów w zakresie nauk społecznych oraz specyfiki Sekcji usytuowanej na uniwersytecie katolickim. Koncepcję tego nauczania przedstawia najlepiej program studiów realizowany przez następujące katedry:

Katedra Historii Katolickiej Nauki Społecznej: kierownik — ks. prof. dr hab. Franciszek Mazurek;

Katedra Katolickiej Nauki Społecznej: kierownik — ks. prof. dr hab. Joachim Kondziela do 1992 r., po jego śmierci — p. o. ks. prof. dr hab. Franciszek Mazurek;

Katedra Filozofii Kultury: kierownik — prof. dr hab. Adam Rodziński;

Katedra Filozofii Społecznej: kierownik — ks. prof. dr hab. Stanisław Kowalczyk;

Katedra Filozofii Prawa i Praw Człowieka: kierownik — prof. dr hab. Hanna Waśkiewicz do 1993 r., po jej śmierci — p. o. prof. dr hab. Jerzy Rebeta;

Katedra Politologii: kierownik — prof. dr hab. Jerzy Rebeta;

Katedra Socjologii: kierownik — prof. dr hab. Jan Turowski, po jego przejściu na emeryturę od 1993 r. — p. o. prof. dr hab. Piotr Kryczka, od 1 października 1994 r. — dr hab. Elżbieta Hałas;

Katedra Makrostruktur Społecznych: kierownik — dr hab. Stanisław Cieśla;

Katedra Socjologii Rodziny i Wychowania: kierownik — prof. dr hab. Piotr Kryczka;

Pracownicy Sekcji Społecznej KUL

Katedra Socjologii Kultury: kierownik — ks. prof. dr hab. Leon Dyczewski;

Katedra Socjologii Grup Etnicznych: kierownik — ks. prof. dr hab. Roman Dzwonkowski;

Katedra Socjologii Religii: kierownik — ks. prof. dr hab. Władysław Piwowski;

Katedra Socjologii Moralności: kierownik — ks. prof. dr hab. Janusz Mariański.

Związek prac badawczych poszczególnych katedr na Sekcji Społecznej nie jest tylko formalno-organizacyjny, lecz przede wszystkim treściowy. Przy przestrzeganiu dyscypliny metodologicznej występują obok siebie nauki filozoficzne i empiryczne, opisowo-teoretyczne i normatywne, spełniając w ten sposób postulat współdziałania i zachowania jedności w obrębie szeroko rozumianych nauk społecznych. Przyjęty program nauczania jest oparty na podstawach filozoficznych, najgłębszym rozumieniu świata i człowieka oraz jego działań (historia filozofii, filozoficzne podstawy światopoglądu chrześcijańskiego, filozofia kultury, filozofia społeczna, filozofia prawa i praw człowieka, logika i metodologia). Z tej podstawy wyrasta grupa dyscyplin normatywnych, jak katolicka nauka społeczna, etyka ogólna i zawodowa. Należy zaznaczyć, że problematyka praw człowieka jest wykładana na Sekcji Społecznej od 1970 r. Badania idą w kierunku ustalania podstaw praw człowieka i ich treści.

W szerokim zakresie są wykładane nauki społeczno-polityczne (doktryny społeczne i polityczne, podstawy nauk politycznych, stosunki międzynarodowe, problematyka badań nad pokojem, historia związków zawodowych, problemy spółdzielczości) oraz dyscypliny empiryczne z zakresu socjologii ogólnej i socjologii szczegółowych. Zwłaszcza katolicka nauka społeczna jest takim obszarem badawczym, na którym realizuje się współdziałanie wielu dyscyplin naukowych. Są w niej obecne elementy teologii, filozofii, antropologii, ekonomii i socjologii. Pracownicy Sekcji, w dążeniu do integracji nauk społecznych, podejmują badania interdyscyplinarne i multidyscyplinarne. We wszystkich tych dokonaniach dominuje kierunek personalizmu społecznego.

Strukturę organizacyjną Sekcji Społecznej stanowi 13 katedr i 7 zakładów. W roku akademickim 1993/1994 studiowało na Sekcji 259 studentów stacjonarnych i 66 eksternistów oraz 85 doktorantów. Tytuł magistra socjologii uzyskało 28 absolwentów. Na całym Wydziale Nauk

Społecznych studiowało 1525 osób. W 1990 r. został utworzony punkt konsultacyjny w Stalowej Woli ze studiami eksternistycznymi na Sekcji Społecznej i Sekcji Pedagogiki. Od 1991 r. na obydwu Sekcjach są prowadzone studia zaoczne. Po II roku studiów są przewidziane cztery specjalizacje: samorządowa, ekologiczna, pracy socjalnej i socjologia wychowania. W roku akademickim 1992-1993 studiowało socjologię w Stalowej Woli 437 osób (łącznie eksterniści i zaocznicy), w roku następnym — 714 osób. Łączna liczba studentów w Filii WNS wynosi 3206 osób. Od 25 października 1990 r. prodziekanem ds. Filii WNS w Stalowej Woli jest prof. dr hab. Piotr Kryczka.

Program studiów socjologicznych obejmuje filozofię społeczną, filozofię kultury, filozofię prawa i praw człowieka, socjologię ogólną, socjologię kultury, socjologię rodziny i wychowania, socjologię wsi i miasta, socjologię pracy i przemysłu, socjologię religii i moralności, socjologię medycyny, historię myśli społecznej i politycznej, stosunki międzynarodowe, politykę społeczną, etykę, katolicką naukę społeczną. Profil tych studiów ma więc interdyscyplinarny charakter i daje możliwość korzystania w kształceniu socjologów z nauk pokrewnych i wspierających ich specjalizację. Program studiów ściśle socjologicznych jest realizowany przez siedem katedr.

Katedra Socjologii: kierownik — p.o. prof. dr hab. Piotr Kryczka.

Wieloletnim kierownikiem Katedry Socjologii był prof. dr hab. Jan Turowski, uczeń ks. prof. Franciszka Mirka. Główne kierunki jego badań to: socjologia wsi i rolnictwa, socjologia miasta, socjologia rodziny, procesy industrializacji i urbanizacji. Szersze znaczenie naukowe uzyskały opracowane przez prof. Turowskiego tematy: z zakresu socjologii rodziny — teoria rodziny nuklearnej i rodziny rozszerzonej; z dziedziny socjologii miasta — koncepcja kształtowania się samorządnych osiedlowych jednostek mieszkaniowych w wielkim mieście; z dziedziny socjologii wsi i rolnictwa — teoria i socjotechnika modernizacji wsi i rolnictwa; z dziedziny procesów industrializacji i urbanizacji — koncepcja industrializacji organicznej i koncepcja urbanizacji zharmonizowanej.

Przy Katedrze Socjologii są prowadzone badania w kilku zakresach: badania procesu uprzemysłowienia, przemian wsi i rolnictwa oraz badania z zakresu socjologii miasta. Te ostatnie obejmują zagadnienia kształtowania się stosunków społecznych w nowych dzielnicach i osiedlach, zagadnienia warunków mieszkaniowych, spółdzielczości mieszkaniowej i jej funkcjonowania, samorządu mieszkańców, problemy więzi społecznej w mieście.

W ramach prac Katedry Socjologii jest rozwijany przez dr hab. Elżbietę Hałas kierunek prac z zakresu teorii socjologicznych. Główne kierunki jej badań to: współczesne teorie socjologiczne, nurt socjologii humanistycznej, rozwój i wzajemne oddziaływanie europejskiej i amerykańskiej myśli socjologicznej w pierwszej połowie XX wieku, recepcja i interpretacja teorii Floriana Znanieckiego, pragmatyzm społeczny i interakcjonizm symboliczny, socjologia konwersji, metoda biograficzna i jej zastosowanie w badaniach nad konwersją do nowych ruchów religijnych.

Katedra Makrostruktur Społecznych: kierownik — dr hab. Stanisław Cieśla.

Katedra istnieje od 16 grudnia 1993 r. Dotychczasowe prace badawcze kierownika Katedry koncentrowały się wokół socjologii wsi i miasta, współczesnych problemów społeczeństwa industrialnego i postindustrialnego, teorii społeczeństwa globalnego i historii socjologii (Georg Simmel, Max Weber, Ferdinand Toennies). Aktualnie prowadzi się badania nad teorią socjologiczną Simmela i jej wpływem na polską socjologię (zwłaszcza na socjologię Floriana Znanieckiego) oraz nad klasyczną socjologią niemiecką (m. in. koncepcja państwa u Simmela, Webera i Toenniesa). Zapoczątkowano badania empiryczne nad przemianami społeczeństwa polskiego w zakresie demokracji samorządowej i władzy lokalnej (min. nad wojewódzkim sejmikiem samorządowym).

Katedra Socjologii Kultury: kierownik — prof. dr hab. Leon Dyczewski OFM Conv.

W ramach Katedry, która istnieje od 1984 r., prowadzone są wykłady kursoryczne i monograficzne z socjologii kultury, ćwiczenia, seminarium magisterskie i doktoranckie. Badania i prace naukowe wykonywane w Katedrze koncentrują się na następujących tematach: teorie kultury, kultura i religia, typy i formy kultury, zmiana i rozwój kultury, tradycja i dziedzictwo kulturowe, tożsamość kulturowa i pluralizm kultur, kultury alternatywne i regionalne, twórczość artystyczna i jej dziedziny, małe grupy, przede wszystkim rodzina, jako ogniska kulturotwórcze i nośniki kultury, wartości, symbole, wzory osobowe, bohaterzy w kulturze polskiej, tożsamość kulturowa i procesy integracji polskich emigrantów.

Katedra Socjologii Kultury przeprowadziła kilka znaczących badań empirycznych: w latach 1985-1986 wśród ponad 700 młodych małżeństw miejskich — „Wpływ systemu wartości na spójność więzi małżeńskiej”; w latach 1985-1986 w ośmiu miastach Polski — „Wpływ kursu przedmałżeńskiego na stopień akceptacji katolickiego modelu małżeństwa i rodziny”; w 1987 r. wśród Polaków w Bawarii — „Tożsamość etniczno-kulturowa i wchodzenie w społeczeństwo niemieckie”; w 1990 r. wraz z Institut für Soziologie J. Kepler Universität w Linz — „Integracja Polaków i Turków ze społeczeństwem austriackim”. Od 1987 r. są prowadzone badania na temat: „Znaczenie zachowań i przedmiotów symbolicznych Wigilii Bożego Narodzenia w młodej rodzinie miejskiej”. Są też prowadzone badania nad ruchami młodzieżowymi punków, hippisów, „muzyki chodnikowej”, New Age.

W ramach prac badawczych seminarium doktoranckiego ukończone są następujące tematy: „Proces socjalizacji w rodzinie niepełnej” (S. Lachowski); „Kulturowe i społeczne aspekty gospodarstwa domowego” (M. Dzięgielewska); „Tożsamość kulturowa polskich emigrantów w RFN a ich religijność” (T. Kowalewski); „Etniczno-kulturowa tożsamość polskich emigrantów w RFN a ich więź z Ojczyzną i procesy integracji” (J. Załęcki); „Tożsamość młodego pokolenia Polaków a ich postawa wobec teraźniejszości i przyszłości w okresie przemian politycznych” (S. Lenik). W ramach współpracy z Council for Research in Values and Philosophy — The Catholic University of America (Washington) wydano pozycję książkową w języku polskim i angielskim (*Private and Public Social Inventions in Modern Societies*. Paideia Press. Washington 1994).

Katedra Socjologii Grup Etnicznych: kierownik — ks. prof. dr hab. Roman Dzwonkowski.

Katedra istnieje od 1990 r. Problematyka wykładów i badań dotyczy głównie najnowszej historii oraz aktualnej sytuacji prawnej, kulturowej i religijnej polskich mniejszości narodowych w zachodnich republikach dawnego ZSRR, a obecnie na Łotwie, Litwie, Białorusi i Ukrainie. Szczególną uwagę zwraca się na zagadnienie samoidentyfikacji narodowej i religijnej (wyznaniowej) oraz znaczenie języka i wyznania w zachowaniu świadomości narodowej Polaków na dawnych Kresach Wschodnich I i II Rzeczypospolitej, a obecnie w wymienionych krajach. Problematyka wykładów koncentruje się na wybranych zagadnieniach z socjologii grup etnicznych — dotyczy przede wszystkim kwestii tożsamości etnicznej w sytuacji emigracji (imigracji).

Katedra Socjologii Rodziny i Wychowania: kierownik — prof. dr hab. Piotr Kryczka.

Formalnie Katedra istnieje od 19 listopada 1984 r., ale faktycznie jest znacznie starsza, gdyż stanowi kontynuację Katedry Socjologii Rodziny, utworzonej w 1972 r. i kierowanej przez prof. dr hab. Franciszkę Adamskiego. Z tego okresu należy odnotować nowatorskie prace prof. Adamskiego i ożywienie badań empirycznych na temat katolickiego i laickiego modelu małżeństwa i rodziny, w powiązaniu z dokonującymi się przemianami społeczno-kulturowymi.

Współcześnie w ramach Katedry są prowadzone zajęcia dydaktyczne

w zakresie socjologii rodziny, pedagogiki społecznej i socjologii medycyny. Na seminarium magisterskim i doktoranckim są podejmowane m.in. następujące zagadnienia: problemy socjalizacji dzieci i młodzieży, podkultury młodzieżowe, zjawiska patologii społecznej (alkoholizm, przestępczość nieletnich, chuligaństwo, rozwody), problemy społeczne w podręcznikach szkolnych, związki i organizacje młodzieżowe, instytucje oświatowo-kulturalne i społeczno-wychowawcze, problemy strukturalne oświaty.

Katedra uczestniczy w badaniach ogólnopolskich. W 1985 r. został przygotowany raport z badań na temat: „Rozwód w opinii społecznej”, obecnie kontynuowane są prace nad zagadnieniem rozwodów w świadomości i doświadczeniach osób rozwiedzionych. W przygotowaniu jest program wieloletnich badań na temat: „Rodzinny syndrom patologiczny (alkoholizm, rozwody, przestępczość nieletnich)”. Badania nad rodziną zmierzają do wyjaśnienia przemian rodziny współczesnej, ujawnienia zagrożeń życia rodzinnego oraz pokazania katolickiego modelu rodziny, tak jak jest on formowany w doktrynie i jak upowszechnia się w środowisku społecznym.

Od 1990 r. podejmowane są prace na temat tworzenia się samorządu terytorialnego i społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym, od 1993 r. — badania nad rodzinami bezrobotnych (zmiany warunków materialnych, budżetu wolnego czasu, sytuacji dzieci oraz kształtowania się nowych ról małżeńsko-rodzinnych). Z okazji Międzynarodowego Roku Rodziny Katedra zorganizowała międzynarodową konferencję pt. „Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie”, w której oprócz socjologów polskich uczestniczyli socjologowie z Austrii, Niemiec, USA i Wielkiej Brytanii.

Z Katedrą Socjologii Rodziny i Wychowania ściśle współpracuje prof. dr hab. Zofia Kawczyńska-Butrym. Jej problematyka badawcza koncentruje się na zagadnieniach socjologii zdrowia i choroby: a) rodzina w kontekście zdrowia i choroby (w tym socioetiologia i konsekwencje choroby ze szczególnym uwzględnieniem rodziny); b) pielęgniarstwo środowiskowe i rodzinne jako praktyczne zastosowanie wiedzy socjologicznej (w przygotowaniu zamówione przez Wydawnictwo Lekarskie: pielęgniarstwo rodzinne); c) promocja zdrowia: program „zdrowa gmina” w ramach działalności statutowej; zgłoszony do KBN projekt „promocja zdrowia w szkole wyższej”.

Katedra Socjologii Religii: kierownik — ks. prof. dr hab. Władysław Piwowarski.

Katedra została erygowana na Wydziale Teologicznym (Seksja Pastoralna, Instytut Teologii Pastoralnej) w 1958 r. Jej kierownikiem był ks. prof. dr hab. Józef Majka. Od 1970 r. kieruje nią ks. prof. dr hab. Władysław Piwowarski. Od początku Katedra świadczyła usługi Sekcji Społecznej (Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Wydział Nauk Społecznych). Nie likwidując dotychczasowej Katedry, w 1992 r. powołano jeszcze jedną Katedrę Socjologii Religii na Wydziale Nauk Społecznych. Katedrą Socjologii Religii na Wydziale Teologii kieruje bp doc. dr hab. Kazimierz Ryczan, Katedrą Socjologii Religii na WNS — ks. prof. dr hab. Władysław Piwowarski.

Socjologia religii w Polsce po II wojnie światowej rozwinęła się z pewnym opóźnieniem w stosunku do Zachodu. Zaległości te nadrabiał przede wszystkim ks. prof. Majka, upowszechniając dorobek klasycznych i współczesnych nurtów w socjologii religii. Na szczególne podkreślenie zasługuje wydanie podręcznika *Socjologia parafii. Zarys problematyki* (Lublin 1971). Oprócz studiów o charakterze teoretycznych rozwinięto badania empiryczne nad czynnościami religijnymi, powołaniami kapłańskimi, ośrodkami pielgrzymkowymi i ruchem pielgrzymkowym, praktykami religijnymi, religijnością rodziny i procesem sekularyzacji.

Badania zapoczątkowane przez ks. prof. Majkę były później kontynuowane i poszerzone o nową problematykę przez ks. prof. Piwowarskiego. Uwzględniono m. in. wpływ uprzemysłowienia i urbanizacji na religijność katolików, kulturę religijną regionów, przynależność do

parafii, ciągłość i zmianę tradycji religijnej, światopogląd młodzieży szkół średnich i wyższych, uwarunkowania recepcji programów telewizyjnych, religijność w starych i nowych osiedlach mieszkaniowych itp. Z prac o charakterze teoretycznym zwrócono uwagę na pluralizm społeczno-kulturowy, przemiany religijnej funkcji rodziny, socjalizację permanentną, Kościół ludowy i religijność ludową, socjologię rytuału religijnego, socjologiczną teorię religii. „Zasługą KUL jest »odideologizowanie« socjologii religii — podkreśla prof. Piwowarski — która znajdowała się pod wpływem marksistowskiej ideologii oraz katolickiej filozofii i teologii. Dzięki potraktowaniu jej jako subdyscypliny socjologicznej, która stosuje pojęcia, teorie i metody wypracowane w socjologii, można było metodologicznie poprawnie prowadzić badania oraz porównywać ich wyniki z osiągnięciami innych socjologów w kraju i za granicą. Nie była to tylko kwestia definicji i operacjonalizacji pojęć, ale przyjęcia odpowiedniej perspektywy teoretycznej”. Kwestionariusze ankiet i wywiadów opracowane przy Katedrze Socjologii Religii mają charakter nowatorski w stosunku do stosowanych w kraju i za granicą. Słusznie mówi się o Lubelskiej Szkole Socjologii Religii prof. Władysława Piwowarskiego.

Katedra Socjologii Moralności: kierownik — ks. prof. dr hab. Janusz Mariański.

Katedra została utworzona 19 listopada 1984 r. i jest jedną z nielicznych tego typu instytucji w kraju. Zajmuje się teoretycznymi i empirycznymi aspektami moralności z punktu widzenia socjologicznego. Szczególny nacisk kładzie się na badania nad postawami i orientacjami moralnymi w wybranych środowiskach społecznych. Ogólnie można by wymienić kilka tematów badawczych odnoszących się wprost lub pośrednio do socjologii moralności: a) wartości moralne (w różnych kategoriach społecznych); b) moralność małżeńska i rodzinna; c) religia a moralność (korelacja postaw religijnych i moralnych); d) postawy prospołeczne i egoistyczne w różnych środowiskach społecznych; e) postawy wobec wybranych norm moralnych; f) etos pracy (postawy wobec pracy w różnych kategoriach społecznych, także wśród bezrobotnych); g) postawy wobec życia i śmierci młodzieży, osób starszych, osób niepełnosprawnych itp.; h) postawy godnościowe; i) socjologiczna teoria moralności oraz badania z historii socjologii moralności (J. Chałasiński, B. Malinowski, A. Podgórecki i inni).

W latach 1993-1994 zrealizowano w ramach prac Katedry dwa duże tematy badawcze: etos pracy bezrobotnych i wartości moralne maturzystów '94. Pierwszy temat dotyczył m. in. takich kwestii, jak: bezrobocie jako problem społeczny i moralny, wartości uznawane przez bezrobotnych, indywidualne i społeczne skutki bezrobocia, postawy bezrobotnych wobec pracy, oczekiwania dotyczące nowego miejsca pracy (689 respondentów). Drugi temat badawczy uwzględnia następujące zagadnienia: ogólne orientacje moralne maturzystów, wartości prospołeczne i egoistyczne, wartości godnościowe, wartości związane z małżeństwem i rodziną, wartości podstawowe społeczeństwa polskiego, rygoryzm i relatywizm moralny, religijność a moralność, rodzina jako środowisko wychowania moralnego (1468 respondentów).

Ta dość ogólna prezentacja dorobku naukowego i kierunków badawczych socjologicznego ośrodka w KUL wskazuje na wielokierunkowość zainteresowań dotyczących aktualnej i bardzo żywej problematyki współczesnego życia społecznego. Socjologowie z KUL starają się nawiązywać kontakty naukowe z innymi ośrodkami w kraju i za granicą. Po 1989 r. współpraca ta i współdziałanie w różnych programach badawczych uległy znacznemu poszerzeniu i pogłębieniu.

Opracował Janusz Mariański

Przeszłość i współczesne dylematy socjologii w UMCS

Socjologia pojawiła się w UMCS jako przedmiot obowiązkowy na studiach etnograficznych. Równolegle w obu lubelskich uniwersytetach wykładał ją w końcu lat czterdziestych prof. Józef Gajek — były docent etnografii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1).

W roku 1949 zrezygnowano z nauczania socjologii nie tylko w naszym Uniwersytecie, ale w ogóle w polskim szkolnictwie. Wyjątkiem był KUL, gdzie egzystowała na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej jako filozofia praktyczna. Tę zakazaną naukę w okresie kultu jednostki (1950-1956) uznawano za burżuazyjną. W nauczaniu akademickim zastąpiono ją marksistowskimi przedmiotami ideologiczno-politycznymi.

Socjologię reaktywano w wyniku wydarzeń październikowych 1956 roku i zapoczątkowanych wtedy zmian. Ponownie stała się atrakcyjnym kierunkiem studiów uniwersyteckich i przedmiotem pomocniczym o różnych nazwach, występującym na niektórych kierunkach i specjalnościach w szkolnictwie wyższym i średnim zawodowym. Na nowo wzbudziła duże zainteresowanie społeczności akademickiej i szerszych kręgów społecznych. Dostrzeżono wówczas jej walory poznawcze i praktyczne, istotne dla reformowanego państwa i społeczeństwa.

Na początku lat sześćdziesiątych socjologia z powrotem zaistniała w UMCS jako przedmiot pomocniczy na etnografii, a następnie na studiach administracyjnych, ekonomicznych, pedagogicznych i prawniczych. Zajęcia z przedmiotów socjologicznych, uwzględniające specyfikę kształcenia kierunkowego, prowadzili najpierw adiunkci Uniwersytetu Jagiellońskiego: dr Władysław Kwaśniewicz i dr Edward Pietraszek, a potem z KUL: doc. Jan Turowski, dr Piotr Kryczka i mgr Józef Styk (2). Natomiast na studiach administracyjnych socjologię przez wiele lat wykładał dr Ryszard Mitaszko — prawnik z UMCS.

W listopadzie 1968 r. pracę w Uczelni podjął dr Stanisław Kosiński. Jako pierwszy socjolog etatowo w niej zatrudniony został z konieczności kierownikiem Katedry Socjologii na Wydziale Ekonomicznym, powstałej w wyniku przekształcenia Katedry Etnografii, którą przeniesiono tu z Wydziału Humanistycznego.

Do końca roku akademickiego 1968/69 zajęcia z przedmiotów socjologicznych kontynuowali pracownicy KUL i obaj adiunkci UMCS, a potem głównie pracownicy Katedry Socjologii. W roku 1969 zatrudniono w niej dwie absolwentki socjologii (z UJ i UŁ). W dalszych latach, już w nowej jednostce organizacyjnej, podjęli pracę: doc. Zdzisław Grzelak oraz na 1/2 etatu doc. Helena Csorba, doc. Włodzimierz Mirowski i dr Józef Niżnik z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN z Warszawy.

Katedra Socjologii wzbogacała się w kadrę oraz powiększała własny księgozbiór. Dzięki doc. J. Turowskiemu włączono ją do badań w rejonie Kanału Wieprz-Krzna. Młody Wydział Ekonomiczny był zainteresowany jej umacnianiem i rozwojem. Jednak dokonywana po wydarzeniach marcowych 1968 roku reforma szkolnictwa wyższego uniemożliwiła realizację oczekiwań wobec polskiej socjologii, w tym również w naszym Uniwersytecie.

W roku 1970 utworzono w UMCS, zgodnie z założeniami reformy polskich uczelni, instytuty oraz silniej zaczęto akcentować wychowawczo-ideologiczną funkcję nauk społecznych, a więc i socjologii. Odtąd nauczanie jej w szkole wyższej miało wspomagać wykształcenie kierunkowe a przede wszystkim popularyzować dominującą wówczas ideologię i system polityczny.

Od początku lat siedemdziesiątych socjologii w naszej Uczelni, podobnie jak w innych, zapewniono „kuratę” filozofii marksistowsko-leninowskiej. Pracowników Katedry Socjologii włączono do Zakładu Marksistowskiej Filozofii i Socjologii, będącego jednym z większych w nowo utworzonym Instytucie Nauk Pedagogicznych i Filozoficznych na Wydziale Humanistycznym.

Po roku funkcjonowania Instytut podzielono na dwa. Jednym z nich był Instytut Filozofii i Socjologii, w którym nadal istniał wymieniony Zakład. W marcu 1973 r. do Instytutu przyłączył się Zakład Nauk Społecznych Akademii Medycznej. Dzięki temu Instytut został jednostką międzyuczelnianą, nadal umiejscowioną w strukturze UMCS. Jednocześnie socjologia wzbogaciła się o pracownika przybyłego z AM.

Socjologowie z Wydziału Filozofii i Socjologii UMCS

W styczniu 1974 r. powołano Pracownię Socjologii Medycyny i Pielęgniarstwa, którą z dniem 1 października przemianowano na Zakład Socjologii. Inicjatorem i kierownikiem ich był dr S. Kosiński. Tym samym nastąpiło jakby odrodzenie zlikwidowanej przed czterema laty Katedry Socjologii.

Potrzeby dydaktyczne w zakresie socjologii ciągle wzrastały. Do planu studiów wszystkich kierunków wprowadzono socjologię ogólną, a na niektórych kierunkach i specjalnościach także odpowiednie subdyscypliny socjologii szczegółowej: socjologię pracy, wsi i rolnictwa, medycyny, wychowania itp. Zjawisko to objęło nie tylko UMCS i AM, ale też Akademię Rolniczą i Politechnikę Lubelską, które w dalszej kolejności stały się polem działalności dydaktycznej i wychowawczej Międzyuczelnianego Instytutu Filozofii i Socjologii UMCS.

e względu na szybko wzrastające potrzeby dydaktyczne powiększała się kadra Zakładu Socjologii, który liczył w roku 1989 około 30 pracowników, w tym 4 samodzielnych. W jego rozwoju naukowym ma znaczny udział prof. W. Mirowski. Pracując na niepełnym etacie wypromował 3 doktorów, a kilku innych pracownikom pomagał w uzyskiwaniu stopni naukowych.

W wyniku endogennego rozwoju i zatrudnienia profesora ten duży Zakład w połowie 1989 roku podzielono na cztery autonomiczne jednostki organizacyjne. W ten sposób uwzględ-

niono potrzeby dydaktyczne, dotychczasowe osiągnięcia i zainteresowania naukowe pracowników, w tym głównie samodzielnych, którzy zostali kierownikami zakładów.

Koordynującą rolę w niektórych kwestiach funkcjonowania powstałych jednostek powierzono **Zakładowi Socjologii Ogólnej**, co w praktyce okazało się skomplikowane. Zakład ten jest najliczniejszy i zróżnicowany w profilu naukowo-dydaktycznym. Jego pracownicy prowadzą zajęcia z socjologii ogólnej, socjologii pracy, demografii i dydaktyki przedmiotów społecznych oraz metod i technik badań socjologicznych. Ich publikacje naukowe mieszczą się w wymienionych dziedzinach naukowych. Zakładem kieruje prof. Stanisław Kosiński. Jego przedostatni doktorant i pracownik Zakładu Stanisław Tokarski uzyskał w Uniwersytecie Śląskim stopień naukowy doktora habilitowanego.

Zakładem Socjologii Kultury i Wychowania kieruje prof. Marian Filipiak. Ostatnio opublikowane książki, wyłącznie jego kierownika, eksponują problematykę antropologiczną połączoną z religijną, a przede wszystkim biblijną. Interesujący i znaczny jest dorobek Zakładu z zakresu socjologii narodu i grup etnicznych, zwłaszcza Białorusinów, autorstwa dr. Ryszarda Radzika.

Zakład Socjologii Medycyny i Rodziny zorganizowała doc. Maria Chodkowska obecnie pracująca na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS. Po ubiegłorocznym kuratorstwie prof. Józefa Styka od jesieni 1993 roku Zakładem tym kieruje prof. Maria Libiszowska-Żółtkowska. Ta jednostka organizacyjna jest powiązana dydaktycznie z Akademią Medyczną, co rzutuje na jej profil naukowo-badawczy. Potwierdzają to publikacje dr hab. Mirony Ogryzko-Wiewiórowskiej i dra Włodzimierza Piątkowskiego. Nowym nurtem badawczym i dydaktycznym Zakładu jest problematyka socjoreligijna.

Kierownikiem **Zakładu Socjologii Wsi i Miasta** jest prof. Józef Styk. Zakład realizuje zajęcia z historii myśli socjologicznej oraz z historii społecznej. Funkcjonuje przy nim Podyplomowe Studium Samorządności Wiejskiej, które zorganizował i prowadzi kierownik Zakładu. Publikacje pracowników mają szeroki profil, w tym zwłaszcza prof. J. Styka i dr Ireny Machaj, finalizującej habilitację. Pracownicy Zakładu aktywnie pracują w Lubelskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, który najsilniej z lubelskich zakładów socjologicznych (KUL i UMCS) zaangażował się w organizację IX Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego.

Powstałe przed pięcioma laty zakłady niebawem będą się dzielić bądź modyfikować swój profil. Jednym z najbardziej pożądanym jest Instytut Socjologii i Zakład Metodologii Badań Socjologicznych.

W UMCS istnieją inne jednostki naukowo-dydaktyczne o profilu socjologicznym. Z Zakładu Ontologii i Teorii Po-

znania prof. Zdzisława Cackowskiego wyodrębnił się ostatnio **Zakład Socjologii Wiedzy**, którym kieruje prof. Jadwiga Mizińska. Geneza, skład osobowy oraz profil naukowo-badawczy i dydaktyczny wskazują, wbrew nazwie, że jest to Zakład o charakterze filozoficznym.

Od kilkunastu lat w naszym Uniwersytecie istnieje **Zakład Socjologii Prawa** na Wydziale Prawa i Administracji, którego organizatorem i kierownikiem jest prof. Antoni Pieniążek — z wykształcenia prawnik oraz na Wydziale Politologii **Zakład Socjologii Polityki**, którym kieruje prof. Lech Zacher. Zajęć na kierunkowych studiach socjologicznych nie prowadzi tylko ostatnia z wymienionych tu jednostek organizacyjnych.

Na bazie byłej Biblioteki KW PZPR w Lublinie zorganizowano Bibliotekę Socjologiczną, liczącą ponad 10 tysięcy pozycji. Jest stale wzbogacana, w tym w literaturę i czasopisma obcojęzyczne. Znajduje się w budynku, gdzie są zakłady socjologiczne i stanowi filię Biblioteki Wydziałowej.

Jedną z form wylaniania pracowników naukowo-dydaktycznych są studenckie koła naukowe. Z inicjatywy prof. Józefa Styka w roku 1992 powstało Koło Naukowe Studentów Socjologii, do którego wstąpiło 31 studentów. Przewodniczącym jego Zarządu został Mirosław Olejarz. Aktualnie Zarządowi przewodniczy drugi już prezes, mgr Grzegorz Grela — absolwent filozofii i student socjologii. Dawnego kuratora Koła, prof. J. Styka, zastąpiła dr Irena Machaj — oboje są z Zakładu Socjologii Wsi i Miasta, który sprawuje bezpośrednią opiekę nad Kołem, udostępniając mu własny lokal i sprzęt.

Młode Koło ma już osiągnięcia. Zorganizowało dwa obozy naukowo-badawcze w Bieszczadach, przeprowadziło kilka badań sondażowych w środowisku studenckim oraz uczestniczy w zlecanych badaniach marketingowych. Część wyników, zwłaszcza dotyczących warunków życia studenckiego, była publikowana w lokalnej prasie. Natomiast efekty badawcze z obu obozów stanowią podstawę empiryczną poważniejszego opracowania. Fragment raportu z tych badań G. Grela opublikował w jednym z kwartalników. Duży udział w pracy Koła ma dr I. Machaj, która zapewnia stałą opiekę naukową oraz uczestniczyła w obu obozach. Koło i opiekujący się nim Zakład mają nadzieję na poprawę warunków lokalowych umożliwiających dalszą intensyfikację działalności, w tym wydawanie własnego pisma.

Stanisław Kosiński

¹ [S. K.] S. Kosiński, *Działalność Zakładu Socjologii UMCS w Lublinie*, „Studia Socjologiczne” 1981 nr 3.

² J. Styk, *Rozwój socjologii w lubelskim środowisku akademickim*, „Studia Socjologiczne” 1988 nr 2.

Lubelski Oddział Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (1961-1994)

Geneza i międzywojenne dzieje Towarzystwa

W połowie XIX w. powstała socjologia. W ostatniej dekadzie tego stulecia zaczęto tworzyć instytucje promujące rozwój tej nauki. Najważniejszą z nich był Międzynarodowy Instytut Socjologiczny utworzony we Francji 1893 r. Od początku należało do niego kilku Polaków, w tym lublinianin (1).

Około ćwierć wieku później powstała socjologia polska. Status uniwersytecki nadał jej przede wszystkim Florian Znaniecki (1882-1958). W nowo powstałym Uniwersytecie Poznańskim w 1921 r. założony został Instytut Socjologiczny, który po sześciu latach przekształcił w Polski Instytut Socjologiczny (2). Ta naukowo-profesjonalna korporacja, podobnie jak i jej odpowiednik międzynarodowy, realizowała badania oraz interesowała się kształceniem socjologów i reprezentowaniem ich interesów profesjonalnych. Te kwestie wymagały zbiorowego namysłu i skoordynowanych działań.

W końcu marca 1931 r. PIS zwołał do Poznania Pierwszy Zjazd Socjologów Polskich. W ostatnim dniu jego obrad (28.03) powołano Polskie Towarzystwo Socjologiczne. Na wniosek F. Znanieckiego, jednomyślnie wybrano na przewodniczącego Zarządu nestora polskiej socjologii Ludwika Krzywickiego (1859-1941). Siedzibą Zarządu było mieszkanie Prezesa w Warszawie (3). Socjologię polską reprezentowały od tamtej pory obie instytucje, o częściowo pokrywających się funkcjach.

Na tym Zjeździe postanowiono zwołać następny za cztery lata. Wyłoniono Komitet Organizacyjny z L. Krzywickim na czele. Drugi Zjazd Socjologów odbył się 1-3 listopada 1935 r. w warszawskim Pałacu Staszica. Zgodnie z tradycją, odbyło się Walne Zgromadzenie PTS, które odnowiło Zarząd, a jego przewodniczącym został Stefan Czarnowski (1879-1937). Za cztery lata przewidziano kolejny zjazd. Zwołano go jednak dopiero w lutym 1965 r. (4, 5).

Poważną stratą dla PTS była śmierć prezesa S. Czarnowskiego (29 grudnia 1937 r.). Ten bolesny fakt oraz częściowo pokrywające się pola działania PIS i PTS usprawiedliwiają enigmatyczną działalność tej korporacji socjologicznej. Trudno powiedzieć, czy obecny PTS jest kontynuacją międzywojennego Towarzystwa, czy tylko dziedzicem samej nazwy? (6).

PTS od roku 1957

W październiku 1956 r. rehabilitowano socjologię. Od roku akad. 1957/58 reaktywowano kierunkowe studia socjologiczne. Jedyne w KUL istniały one w okresie kultu jednostki pod nazwą filozofii praktycznej. Odradzające się środowisko socjologiczne było reprezentowane najpierw w Sekcji Socjologicznej Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. W grudniu 1957 r. przekształciła się ona w Polskie Towarzystwo Socjologiczne, które poza nazwą nie nawiązywało do przedwojennego PTS.

Walne Zgromadzenie Delegatów Towarzystwa, obradujące 18 marca 1960 r. postanowiło w roku 1961 zwołać I, a nie III ogólnopolski zjazd socjologiczny. Odbył się on dopiero w roku 1965, ostatecznie jako trzeci (7). Potwierdzeniem dystansowania się od tradycji międzywojennych było zorganizowanie z inicjatywy Zarządu Głównego konferencji poznańskiej poświęconej 30-leciu Towarzystwa (8).

Odbudowujące się środowisko socjologiczne po 1956 r. wykazuje szczególną aktywność w ośrodku lubelskim. Jego lider, prof. Jan Turowski, nawiązał kontakty z Zarządkiem Głównym PTS. Z paroma

lubelskimi socjologami wstąpił najpierw do Towarzystwa w Oddziale Łódzkim. Podjął on intensywne starania o stworzenie warunków kadrowych do zorganizowania oddziału w Lublinie. Mimo liberalnych wówczas kryteriów w przyjmowaniu do Towarzystwa, pozyskanie socjologów było dość trudne.

Założenie Oddziału Lubelskiego i początkowy etap jego działalności

Lubelscy reprezentanci i sympatycy socjologii, związani głównie z KUL, silnie odczuwali konieczność utworzenia oddziału PTS. Mimo popażdziernikowej „odwilży”, KUL był nadal izolowany. Towarzystwo stanowiło dla jego pracowników swoistą transmisję umożliwiającą im funkcjonowanie w „świecie” instytucji państwowych, społecznych i politycznych.

Tradycję włączania socjologów z KUL do współpracy zapoczątkował ks. prof. Franciszek Mirek (1893-1970), uczeń i współpracownik F. Znanieckiego. W początkowych latach powojennych tworzył on zręby socjologii lubelskiej (9). W Lublinie opublikował pierwszy po wojnie podręcznik akademicki z socjologii ogólnej (10). Za ucznia ks. F. Mirka uznaje się prof. J. Turowski. Dzięki nim obu w Lublinie ukształtowało się grono socjologów i sympatyków socjologii, które utworzyło oddział PTS jako czwarte w kraju.

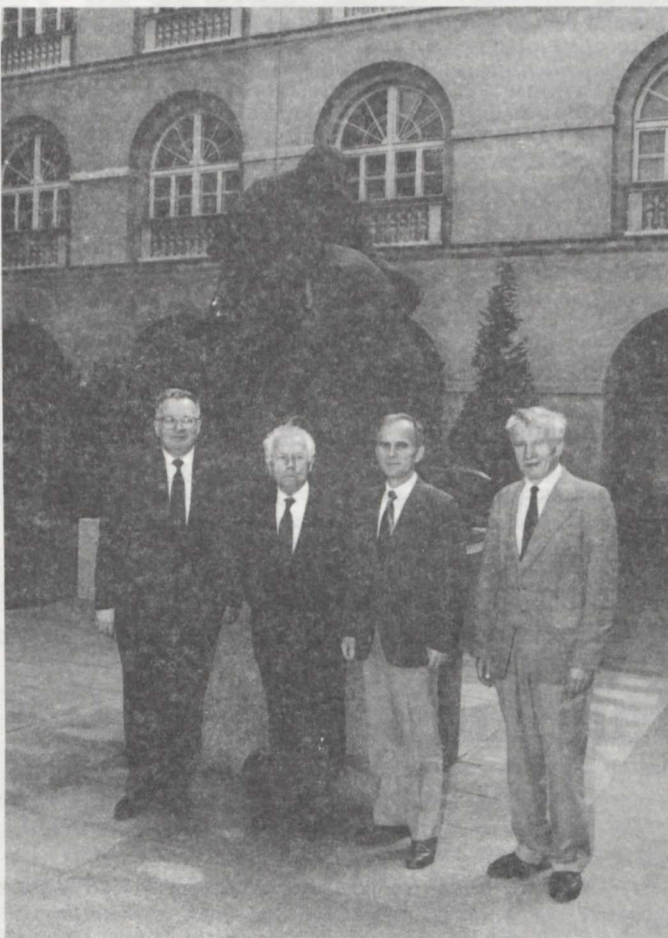
Po dyskusjach i zabiegach proceduralnych, w dniu 27 marca 1961 r. zwołano zebranie założycielskie, na którym zadecydowano o utworzeniu Lubelskiego Oddziału PTS. Wybrano jego Zarząd z prof. Janem Turowskim jako przewodniczącym. Sekretarzem został mgr Edward Kubejko, a skarbnikiem mgr Adam Stanowski. Decyzję zebrania założycielskiego zatwierdził Wydział Spraw Wewnętrznych Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie w dniu 4 kwietnia 1961 r. Naczelna Organizacja Techniczna za symboliczną odpłatnością udostępniła mu odpowiedni lokal na biuro oraz sale na zebrania organizacyjne i publiczne odczyty. Bardzo dogodna lokalizacja obiektu i funkcjonowanie w nim wielu stowarzyszeń naukowo-profesjonalnych sprzyjało nawiązaniu bliskiej współpracy z nimi i popularyzacji nowo utworzonego Oddziału Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, które w skali krajowej i lokalnej cieszyło się wtedy sporym zainteresowaniem. Jednym z wymownych tego wskaźników jest napływ członków do Lubelskiego Oddziału.

Oddział liczył 16 członków, będących przeważnie pracownikami KUL i Wyższej Szkoły Rolniczej. Nieliczne osoby pracowały w regionalnych instytucjach i przedsiębiorstwach. Niemal wszyscy włączyli się do intensywnej działalności naukowo-badawczej, dokształceniowej i popularyzatorskiej. Oddział poświęcał wiele energii, aby jak najszybciej zaznaczyć obecność Towarzystwa i środowiska socjologicznego w życiu naukowym, oświatowym i społecznym miasta i regionu.

Szybko wzrastała liczebność Oddziału. Po niespełna sześciu latach podwoił swój stan członkowski i w końcu 1967 r. liczył 34 osoby. Wśród nich było pięciu samodzielnych pracowników nauki, dziewięciu doktorów i dwudziestu magistrów (11).

W omawianym etapie dziejów wyraźnie zaznaczyły się trzy kierunki działalności Oddziału: 1) edukacyjno-samokształceniowy; 2) popularyzacja wiedzy socjologicznej; 3) działalność badawcza w kooperacji z innymi podmiotami gospodarczymi i stowarzyszeniami naukowo-branżowymi. W zakresie pracy edukacyjno-samokształceniowej były to zebrania wewnętrzne i publiczne z często zapraszonymi prelegentami,

w tym również zagranicznymi. Przedstawiali oni tematy z wielu dziedzin socjologii oraz wyniki badań własnych. Wśród referentów zamiejscowych występowali: Zygmunt Bauman, Kazimierz Doktor, Juliusz Braun, Zygmunt Pióro, Milton Rokeach (USA), Aleksander Matejko, Adam Sarapata, Zdzisław Szpakowski, Stefan Nowakowski, Janusz Ziółkowski, Dyzma Gałaj, Kazimierz Zimny, Adam Podgórecki, Zbigniew Wierzbicki, Zbigniew Sufin, Lili Maria Schwengrub, Jan Lutyński, Anna Olszewska-Krukowa. Spośród miejscowych członków prelekcje wygłaszali: Jan Turowski, Aleksy Bornus, Adam Stanowski, Piotr Kryczka, Teresa Kukołowicz, Romuald Kukołowicz, Łukasz Czuma, Ryszard Steczek, Ryszard Mitaszko i Jerzy Rebeta. Na kilku posiedzeniach naukowych dokonywano przeglądu nowości wydawniczych z zakresu socjologii i metodologii nauk społecznych. W 1962 r. zorganizowano 7 zebrań naukowych, w 1963 — 8, w 1964 — 14, w 1965 — 15, w 1966 — 14 i 1967 — 10 posiedzeń i zebrań. Ich celem było rozszerzanie i pogłębianie wiedzy socjologicznej wśród członków Oddziału.

Prezisi Lubelskiego Oddziału PTS

Równolegle Oddział prowadził działalność popularyzującą. Większość prelekcji organizowanych dla członków PTS miała charakter publiczny. Terminy i miejsca prelekcji były ogłaszane w miejscowej prasie. Ponadto, szczególnie w 1964 i 1965 r., członkowie Oddziału wygłosili szereg odczytów na terenie Lublina i województwa, głównie z zakresu socjologii przemysłu i socjologii pracy oraz socjologii wychowania. W 1964 roku Oddział nawiązał kontakt z powiatowymi domami kultury na terenie województwa. Członkowie PTS wygłaszali odczyty. Działalność ta cieszyła się dużym zainteresowaniem w terenie i w gronie socjologów. Było to również dodatkowe źródło zarobku.

Trzeci kierunek działalności Oddziału stanowiły badania terenowe. Za zgodą Zarządu Głównego PTS realizował badania zleczone przez

Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury PWRN w Lublinie nt. „Główne problemy społeczne i urbanistyczne miasta Świdnika”. Prowadził je 4-osobowy zespół pod kierunkiem Jana Turowskiego. Wyniki opracowano w postaci 200-stronicowej rozprawy. Skrótowe ich omówienie opublikowano w „Studiach Socjologicznych” (12). Potem prowadzono badania w Anopolu oraz w Kraśniku. Wyniki również zostały opublikowane.

Zarząd Lubelskiego Oddziału PTS

Istotnym wydarzeniem naukowym była konferencja zorganizowana przy wsparciu Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury PWRN w maju 1963 r. poświęcona omówieniu badań nad miastami Lubelszczyzny. W konferencji tej uczestniczyli socjologowie i urbaniści zainteresowani problematyką przestrzennego zagospodarowania kraju.

Lubelski Oddział PTS (przy współpracy Rady Naukowej Centralnego Związku Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego i Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych) zorganizował na szeroką skalę sesję naukową nt. „Osiedle mieszkaniowe jako środowisko społeczne i jednostka samorządowa”. Odbyła się ona w maju 1967 r. Uczestniczyło w niej 220 osób, głównie socjologów i urbanistów. Znaczną część uczestników stanowili pracownicy i działacze spółdzielczości mieszkaniowej. Sprawozdanie zostało zamieszczone w „Studiach Socjologicznych”, 1967, nr 4.

Na przełomie lat 1966 i 1967 Oddział we współpracy z Wydziałem Budownictwa, Urbanistyki i Architektury PWRN w Lublinie, Klubu Miłośników Lublina Przy Rozgłośni Polskiego Radia i Redakcji „Kuriera Lubelskiego” ogłosił konkurs na pamiętniki pod hasłem „Lublin — moje miasto”. Członkowie Oddziału: Ignacy Olech (inicjator konkursu), Jan Turowski i Piotr Kryczka wchodzili w skład komitetu organizacyjnego i jury konkursu. Wpłynęło 46 prac, z których 11 zostało nagrodzonych lub wyróżnionych. Konkurs miał być powtórzony na przełomie 1968 i 1969 roku. Przewidywano druk najlepszych prac.

Oddział przywiązuje duże znaczenie do współpracy z innymi stowarzyszeniami i organizacjami działającymi na terenie województwa. Bardzo ścisłe związki łączą go z Lubelskim Oddziałem Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa, oddziałami: Towarzystwa Urbanistów Polskich, Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, z Towarzystwem Wiedzy Powszechnej i z Wojewódzkim Domem Kultury.

Jak widzimy, początkowy etap działalności był imponujący. Oddział

stał się nie tylko stowarzyszeniem zawodowym, ale i instytucją naukowo-badawczą. Umożliwiło to lubelskiej socjologii zaznaczenie swojej obecności w Lublinie i w skali ogólnopolskiej, zwłaszcza w zakresie problematyki urbanizacyjnej i socjoreligijnej, a potem również wiejsko-rolniczej. Socjologowie lubelscy włączyli się również w nurt badań rejonów uprzemysławianych. Także tu największą aktywność wykazał prof. J. Turowski około 15 lat bez przerwy kierujący pracą Oddziału.

Oddział w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych

W okresie tym Oddział prowadził standardową działalność odczytową oraz integracyjno-organizatorską. W roku odbywało się po około 10 odczytów. Byli również prelegenci zagraniczni, przybywający do KUL. Dalej wzrastała liczba członków. Pojawiają się absolwenci różnych uczelni. Znamienny jest napływ absolwentów Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, którzy weszli także do Zarządu Oddziału piastując w nim stanowiska prezesa i sekretarza.

Ważnym wydarzeniem w życiu organizacyjnym Oddziału była zmiana prezesa Zarządu w 1976 r. Drugim w dziejach Oddziału prezesem został dr Stanisław Kosiński, a następnie funkcję tę pełnili doc. Piotr Kryczka, dr Henryk Ogryzko-Wiewiórowski i prof. Józef Styk. W obu dekadach w UMCS szybko wzrastała kadra socjologów, w znacznej mierze rekrutująca się z absolwentów KUL. Działalność PTS jest atrakcyjna dla tworzącego się środowiska socjologicznego. Świadczy o tym frekwencja na odczytach i skład kolejnych zarządów.

Oddział w przededniu IX Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego

W ostatnim pięcioleciu, za czasów prezesury J. Styka, nastąpiło wyraźne ożywienie działalności Oddziału. Tradycyjne odczyty nie są już jedyną formą aktywności. Głównie z inicjatywy i ze znacznym udziałem J. Styka, nadal będącego prezesem Oddziału, zorganizowano trzy ogólnopolskie konferencje naukowe, których pokłosie udostępniono w postaci publikacji książkowych.

Zintensyfikowana ostatnio wielokierunkowa aktywność Oddziału, w tym przygotowywanie się go do roli gospodarza IX Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego, jest zasługą Zarządu a przede wszystkim Przewodniczącego i jego bezpośrednich współpracowników z Zakładu Socjologii Wsi i Miasta oraz z Zakładu Socjologii Ogólnej UMCS.

Stanisław Kosiński

¹ A. Kwilecki: *Kontakty polskich uczonych z Międzynarodowym Instytutem Socjologicznym w Paryżu*, „Studia Socjologiczne” 1988, nr 3.

² *Polski Instytut Socjologiczny*, „Przegląd Socjologiczny” 1938, t. 6, z. 1–2.

³ „Nauka Polska” 1932, t. 15, s. 315. Z. Dulczewski i inni autorzy, głównie z ośrodka poznańskiego, powołując się na „Przegląd Socjologiczny” z 1936 r. (t. 3, z. 3–4, s. 281) podają, że Polskie Towarzystwo Socjologiczne założono w początku kwietnia 1930 r. Bardziej wiarygodnym źródłem jest zapewne „Nauka Polska”, prowadząca kronikę życia naukowego oraz „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1931, r. 9 (pierwsze półrocze). Od roku 1925 „Ruch” wzbogacił o trzecią część, a tym samym stał się pierwszym pismem socjologicznym w Polsce. Cz. Znamierowski, uczestniczący w Zjeździe Założycielskim PTS, podaje dokładniejsze relacje i zbieżne z informacjami „Nauki Polskiej”. Wyjaśnienie to jest istotne, gdyż dotyczy metryki narodzin PTS.

⁴ *II Zjazd Socjologów w Warszawie, 1–3 listopad 1935 r.*, „Przegląd Socjologiczny” 1936, t. 4, z. 1–2, s. 278.

⁵ Pierwszy i drugi zjazd nazywano „Zjazdem Socjologów Polskich”. Bardziej adekwatna wydaje się dawna nazwa, którą zmodyfikowano chyba przypadkowo.

⁶ A. R. [Anna Rudzińska]: *Z działalności Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (1957–1961)*, „Studia Socjologiczne” 1961, nr 2, s. 341.

⁷ „Studia Socjologiczne” 1965, nr 3, są pamiętnikiem tego Zjazdu.

⁸ E. Kielczewska: *Konferencja pt. „Socjologia polska — tradycja i współczesność*, „Studia Socjologiczne” 1988, nr 2.

⁹ M. Kucharek: *Socjologia religii w ujęciu ks. Franciszka Mirka*, w: *Przemiany religijności społeczeństwa polskiego w świetle badań lubelskiego środowiska naukowego*, red. W. Piwowski i J. Styk, Warszawa 1993, s. 169–174.

¹⁰ F. Mirek: *Zarys socjologii*, Lublin 1948, s. 745.

¹¹ Dane o działalności Oddziału pochodzą z jego materiałów źródłowych.

¹² *Studium socjologiczno-urbanistyczne miasta*, „Studia Socjologiczne” 1963, nr 4.

Prof. dr hab. Jan Turowski

Jan Turowski urodził się 29 października 1917 r. we wsi Nasutów koło Lubartowa w rodzinie rolniczej. Uczęszczał do szkoły podstawowej w Nasutowie. W 1933 r. podjął naukę w Gimnazjum Biskupim w Lublinie, które ukończył złożeniem matury w 1936 r. W tym samym roku zapisał się na Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL. Studia ukończył uzyskaniem magisterium w r. 1945. Już w r. 1944 podjął pracę w KUL jako asystent wolontariusz, a w 1945 r. – etatowy.

W okresie studiów prof. Turowski zamierzał poświęcić się pracy naukowej. W dwa lata po magisterium (1947) przygotował i obronił rozprawę doktorską *Zmiany społeczne wsi a miasto*. Po uzyskaniu doktoratu otrzymał etat adiunkta, a następnie zastępcy profesora. W 1957 r. na podstawie dorobku naukowego objął stanowisko docenta,

w 1965 r. uzyskał stanowisko i tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1974 — profesora zwyczajnego. W r. 1988 przeszedł na emeryturę. Pracował jednak na pół etatu aż do 30 września 1993 r.

W okresie swej prawie pięćdziesięcioletniej pracy w Uniwersytecie zajmował prof. Turowski następujące stanowiska: prodziekana Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej (1974–1977), dziekana Wydziału Nauk Społecznych (1981–1984), dyrektora Szkoły Letniej Kultury i Języka Polskiego (1972–1978), kierownika Zakładu Socjologii (do r. 1968), kierownika Katedry Socjologii Ogólnej (1968–1993).

W całym okresie pracy w KUL prof. Turowski prowadził działalność dydaktyczną. Wykładał filozofię społeczną, socjologię ogólną (makrostruktury i mikrostruktury społeczne), historię myśli społecznej, socjologię rodziny, socjologię wsi na Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych Wsi. Po zamknięciu Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych prof. Turowski prowadził wykłady z socjologii i seminaria na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej. KUL był bowiem jedną uczelnią w kraju, w której w latach 1950–1956 oficjalnie odbywały się wykłady z tego przedmiotu. Dzięki temu udało się w ramach specjalizacji filozofii praktycznej kontynuować studia socjologiczne, które w pełni rozwinęły się na sekcji społecznej reakty-

wowanego w 1981 r. Wydziału Nauk Społecznych. Swoją działalnością dydaktyczną w zakresie socjologii i metod badań socjologicznych prof. Turowski przyczynił się znacznie do utrwalenia się i rozwinięcia kierunku studiów socjologicznych w KUL.

Pod kierunkiem naukowym prof. Turowskiego około 60 osób przygotowało rozprawy magisterskie. Prof. Turowski był promotorem 6 przewodów doktorskich, a recenzentem 16. Recenzował także dorobek naukowy i rozprawy habilitacyjne 15 przewodów habilitacyjnych, przygotował opinie w postępowaniu o nadaniu tytułu profesora nadzwyczajnego, a następnie tytułu profesora zwyczajnego, obecnie zaś — tytułu naukowego profesora w 12 postępowaniach profesorskich.

W latach 1965–1969 prof. Turowski został zaproszony do zorganizowania i prowadzenia zajęć w zakresie socjologii i badań socjologicznych na dwóch Wydziałach UMCS: Prawa i Ekonomii. Przy współudziale dr. Piotra Kryczki i mgr. Józefa Styka prowadził przez 5 lat wykłady z zakresu socjologii, dostosowane do specyfiki tych wydziałów.

Na zaproszenie Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Turowski prowadził w r. akad. 1974/75 wykłady i ćwiczenia dla studentów etnografii z zakresu socjologii wsi i metod badań socjologicznych. W latach 1967–1968 prof. Turowski odbywał zajęcia z zakresu socjologii miasta dla kierowników osiedli mieszkaniowych w ramach studium zorganizowanego w Lublinie przez Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej.

Do dokonania w zakresie działalności dydaktycznej prof. Turowskiego należy doliczyć udział w zorganizowaniu czterech nowych form i jednostek organizacyjnych działalności naukowej KUL. W r. 1945/46 wspólnie z prof. Czesławem Strzeszewskim zorganizował Studium Zagadnień Społecznych i Gospodarczych Wsi, w którym później pracował naukowo i dydaktycznie. Pełnił też funkcję sekretarza Zarządu i kierownika organizacyjnego tegoż Studium. Działo ono na bazie Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. Ze Studium współdziałali pracownicy naukowemu Wydziału Rolnego UMCS. Wydatnej pomocy i poparcia udzielał ZMW „Wici”, ZNP i TUL. Celem Studium było kształcenie inteligencji wiejskiej. Studium to umożliwiło kilkuset osobom uzyskanie wykształcenia na poziomie uniwersyteckim. Wielu absolwentów zajmowało później odpowiedzialne stanowiska w życiu gospodarczym kraju i administracji państwowej. Zostało ono jednak zamknięte w r. 1950/51 wraz z Wydziałem Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych.

Drugą ważną placówką organizacyjną powstałą w KUL z udziałem prof. Turowskiego był Zakład Duszpasterstwa i Migracji Polonijnej. Dwuletnie starania prof. Turowskiego i ks. dr. hab. Piotra Tarasa oraz rektora KUL prof. Mieczysława Krąpca umożliwiły erygowanie w r. 1972 tej placówki. Zakład został później przekształcony w Zakład Badań Polonijnych. Był kierowany w latach 1972–1978 przez prof. Turowskiego jako zastępcę kierownika (kierował Rektor Krąpiec). Wynikiem działalności Zakładu w latach 1973–1978 było wydanie trzech tomów „Studiów Polonijnych”, a przede wszystkim pracy zbiorowej pod red. ks. dr. hab. Piotra Tarasa *Wkład Polaków do kultury świata* (Lublin 1976).

Trzecią placówką, której działalności poświęcił prof. Turowski wiele lat pracy, była Szkoła Letnia Kultury i Języka Polskiego w KUL. W r. 1971 erygowano tę placówkę dzięki staraniom Rektora KUL i poparciu fundacji polonijnych (szczególnie Fundacji Kościuszkowskiej). Profesor Turowski był od r. 1973 do 1978 dyrektorem tej Szkoły i stałym wykładowcą. Organizowała ona co roku bogaty program zajęć z zakresu wiedzy o kulturze polskiej i nauki języka polskiego. Corocznie ok. 100 osób młodzieży pochodzenia polskiego, a także studentów innych narodowości przybywało z różnych krajów Europy, a nawet z innych kontynentów na studia.

Centrum osiągnięciem naukowo-organizacyjnym prof. Turowskiego było zorganizowanie wielu form współpracy Katedry Socjologii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej, a następnie na Wydziale Nauk Społecznych z instytucjami naukowymi za granicą. Prof. Turowski korzystał wielokrotnie z pobytów za granicą w ramach wymiany naukowej KUL z uniwersytetami katolickimi lub na podstawie zaproszeń uczelni i instytutów naukowych. W r. 1969 przebywał 4 miesiące w Anglii, 2 we Francji i 2 w Austrii. W r. 1973 przebywał na podstawie grantu Deutscher Akademischer Austauschdienst w Bielefeld (RFN), a w r. 1972

w USA. W r. 1976/1977 gościł po 2 miesiące w Nijmegen (Holandia) oraz w Leuven (Belgia). Ta współpraca została nawiązana i rozwinęła się w szerszej formie z Department of Sociology Uniwersytetu w Leuven i Uniwersytetu w Nijmegen, a utrwaliła na całe dwudziestolecie (1971–1990) z instytucjami socjologicznymi w Wiedniu oraz Uniwersytetu w Linzu, czego wyrazem było kilkanaście socjologicznych konferencji naukowych, organizowanych na przemian w Austrii i Polsce. W ten sposób prof. Turowski przyczynił się do powiązania Katedry Socjologii i Sekcji Społecznej oraz całego Wydziału Nauk Społecznych z instytucjami naukowymi za granicą.

Profesor Turowski był i jest członkiem następujących komitetów naukowych PAN: Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych, Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Komitetu Socjologii (przez 2 kadencje był członkiem Prezydium), Komitetu Ekonomiki Rolnictwa (ostatnia kadencja), Rady Naukowej IRWiR, Komitetu Pamiętnikarstwa. Należy wymienić również członkostwo i działalność prof. Turowskiego w następujących towarzystwach naukowych: Polskim Towarzystwie Ekonomicznym (do r. 1960), Towarzystwie Urbanistów Polskich (do 1975), Polskim Towarzystwie Socjologicznym. Profesor Turowski był przez kilka kadencji członkiem Zarządu Głównego PTS. W r. 1961 zorganizował Oddział Lubelski PTS i jako przewodniczący kierował jego działalnością przez 15 lat.

Profesor Turowski brał również czynny udział w międzynarodowym życiu naukowym i w działalności międzynarodowych towarzystw naukowych: The European Society for Rural Sociology (przez 1 kadencję pełnił funkcję członka Executive Committee i przez 1 kadencję członka Council Members) oraz International Sociological Association.

Prace naukowe prof. Turowskiego, społeczna działalność naukowa oraz działalność dydaktyczna koncentrowała się w następujących dziedzinach: socjologii rodziny, socjologii wsi i miasta, procesów industrializacji i urbanizacji, metod badań socjologicznych oraz socjologii ogólnej.

Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Jana Turowskiego

„Roczniki Nauk Społecznych” Tom XXI, zeszyt 1, 1993 ss. 271

W specjalnym tomie „Roczników Nauk Społecznych”, dedykowanym Profesorowi Janowi Turowskiemu, zamieszczona została obszerna prezentacja sylwetki naukowej znamenitego uczonego, zasłużonego dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i nauki polskiej. Bibliografia zawiera pełny wykaz licznych i cennych prac naukowych Profesora, koncentrujących się w obszarze socjologii wsi i miasta, industrializacji i urbanizacji, socjologii rodziny, metod badań socjologicznych, socjologii ogólnej i teorii socjologicznej.

Prezentowany tom zawiera cztery działy tematyczne. W pierwszym: „Ze studiów nad przestrzenią społeczną” Bogdan Jalowiecki w artykule „Społeczny charakter przestrzeni” analizuje wytwarzanie, naznaczanie społecznej przestrzeni przez specyficzne działania instytucjonalne i indywidualne oraz wartościowanie i zawłaszczanie przestrzeni, wskazując na nowy trend w socjologii miasta, zwrócony ku socjologii czasoprzestrzeni życia codziennego. Erich Bodzenta w studium „Zur sozialen Problematik der Stadterneuerung” przedstawia badania nad postawami mieszkańców jednej z dzielnic Wiednia, podlegającej restrukturyzacji, podkreślając znaczenie czynnika ludzkiego, doświadczeń i reakcji ludzi. Karoly Cserjan w artykule „Umwelterhebungen als Instrumente zur Verbesserung der Umweltqualität” interpretuje wyniki badań nad postawami mieszkańców Wiednia wobec środowiska naturalnego, ich percepcję i ocenę stanu środowiska miejskiego jako czynnikami warunkującymi poprawę jakości życia. Ten cykl artykułów zamyka studium Piotra Kryczki „Region środkowowschodni w procesie przemian”, przedstawiający skutki transformacji systemowej, zapoczątkowanej w 1989 r. na tle historycznych uwarunkowań opóźnienia regionu wschodniego i kreśląc dalsze perspektywy rozwojowe.

Dział drugi: „Wartości, normy i polityka społeczna” otwiera studium Fransa Lammertyna „The Impact of Policy on Social Inequality. A Sociological Analysis of the Belgian Situation”. Autor przedstawia wyniki badań nad skutecznością polityki społecznej w Belgii dla promocji równości, wskazując na jej złożone uwarunkowania, między innymi wpływ upowszechnionej w społeczeństwie ideologii nierówności jako

zjawiska słusznego lub niesłusznego. Ks. Janusz Mariański w artykule „Moralność religijna młodych Polaków w nowoczesnym społeczeństwie” przedstawia różnice między etosem młodego pokolenia a instytucjonalną moralnością religijną, będącą wynikiem indywidualizacji i subiektywizacji moralności oraz odkościelnienia religijności. Józef Styk w studium „Gospodarstwo domowe w systemie wartości rodzin chłopskich” śledzi przemiany świadomości społecznej, które wiążą się z upodobnieniem warstwy chłopskiej do innych warstw społecznych i zawodów. Miejsce ziemi jako wartości autotelicznej zajmuje gospodarstwo domowe w związku ze wzrostem znaczenia wartości konsumpcyjnych.

Kolejny dział zatytułowany „Z socjologii grup etnicznych” zawiera trzy artykuły. Leon Dyczewski OFMConv w studium „Sytuacja polskiej ludności w Austrii: pomiędzy diasporą a alienacją” przedstawia czynniki sprzyjające integracji Polaków ze społeczeństwem austriackim w sferze życia prywatnego oraz powodujące alienację w sferze życia publicznego. Rozwiązanie tego problemu uzależnia od przyjęcia wielokulturowego modelu relacji pomiędzy emigrantami i przyjmującym ich społeczeństwem; powinien on leżeć u podstaw polityki wobec obcokrajowców. Roman Dzwonkowski SAC w studium „Język a świadomość narodowa na przykładzie polskich mniejszości narodowych w krajach bałtyckich, na Białorusi i na Ukrainie” wykazuje ograniczony zasięg twierdzenia o decydującej roli języka w utrzymaniu świadomości narodowej. Wacław Soroka w artykule „Nauka o Polsce i polskiej kulturze na Uniwersytecie Wisconsin — Stevens Point, USA” opisuje badania i działalność kulturalną w Wisconsin State University, prowadzone w środowisku o bogatej tradycji emigracji polskiej. Autor uwypukla zwłaszcza wpływ działania „Solidarności” na powstawanie w USA nowych programów edukacyjnych, poświęconych Polsce.

Kolejne dwa studia dotyczą teorii socjologicznej. Elżbieta Halas w artykule „Koncepcje człowieka w symbolicznym interakcjonizmie a problem homo aestimans” poddaje analizie trzy ukryte założenia w tej orientacji, dotyczące osoby: *homo reciprocus*, *homo symbolicus* i *homo faber*. Wykazuje ograniczenia orientacji symbolicznego interakcjonizmu, wynikające z zaniedbania wymiaru wartości w procesie interakcji i komunikacji. Stanisław Cieśla w studium „Poznanie — działanie — świat idei. U podstaw socjologii Georga Simmla” poddaje analizie ewolucjonistyczną, dynamiczną i pragmatyczną teorię poznania Simmla, stanowiącą podstawę socjologii w ujęciu tego myśliciela, dla którego interakcja, z tworzoną w niej elementarną rzeczywistością, zapoczątkowuje wszelkie społeczne formy.

Tom zwińczają dwa studia z zakresu katolickiej nauki społecznej: ks. Władysława Piwowarskiego „Sto lat społeczne nauczania Kościoła” i ks. Franciszka J. Mazurka „Godność osoby ludzkiej jako wartość absolutna”. Ks. Władysław Piwowarski omawia społeczne dokumenty Kościoła katolickiego jako odpowiedź na „znaki czasu” na przestrzeni ostatniego stulecia, wykazując ich rosnące ukierunkowanie na praktykę społeczną; przedstawia ewolucję kwestii społecznej oraz zręby doktrynalne katolickiej nauki społecznej, opierające życie społeczne na zasadzie personalizmu. Ks. Franciszek J. Mazurek analizuje związki pomiędzy różnymi wartościami i ustala ich ostateczne kryterium oraz hierarchię. Wykazuje pozornie konflikt pomiędzy zasadą wolności i zasadą równości, wynikającego z błędów koncepcji liberalnych i marksistowskich oraz wskazuje na chrześcijańskie źródła idei godności osoby, stanowiące kryterium współczesnych programów społecznych, politycznych i ekonomicznych.

Teksty obcojęzyczne opatrzone są streszczeniami w języku polskim, artykuły w języku polskim zostały streszczone w języku angielskim.

Opracowała Elżbieta Halas

Wybrane publikacje książkowe socjologów lubelskich

- Chodkowska Maria: *Konflikty ról rodzinnych kobiet miejskich*, Lublin 1987; *Kobieta niepełnosprawna*, Lublin 1993.
- Cieśla Stanisław: *Georg Simmel i podstawy jego socjologii*, Lublin 1993.
- Dyczewski Leon: *Polacy w Bawarii. Tożsamość etniczno-kulturowa. Wchodzenie w społeczeństwo niemieckie*, Lublin 1993; *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1993; *Kultur im Wandlungsprozess der Gesellschaft*, Lublin 1993.
- Dzwonkowski Roman: *Polska opieka religijna we Francji 1909-1939*, Poznań-Warszawa 1988; *Za wschodnią granicą 1917-1993*, Warszawa 1993.
- Gryko Czesław: *Józef Chalasiński. Socjologiczna teoria kultury*, Lublin 1989.
- Grzelak Zdzisław: *Inteligencja w społeczności wiejskiej*, Warszawa 1981.
- Filipiak Marian: (rod.) *Edukacja wobec wyzwań przyszłości*, Lublin 1991; *Problematyka społeczna w Biblii*, Warszawa 1985.
- Halas Elżbieta: *Znaczenia i wartości społeczne. O socjologii Floriana Zmianieckiego*, Lublin 1991; *Konwersja. Perspektywa socjologiczna*, Lublin 1992; *Obywatelska socjologia szkoły chicagowskiej*, Lublin 1994.
- Kawczyńska Butrym Zofia: *Funkcjonowanie rodziny a choroba. Analiza socjologiczna*, Lublin 1987; (rod.) *Wsparcie w zdrowiu i w chorobie*, Warszawa 1994; *Rodziny osób niepełnosprawnych*, Warszawa 1994.
- Kościński Tadeusz: *Studia nad przemianami w strukturze klasowej oraz aktywnością społeczno-zawodową pracowników przedsiębiorstw rolniczych i spółdzielczych Lubelszczyzny 1944-1965*, Lublin 1966; *Studia nad zalogami wybranych przedsiębiorstw przemysłowych Lubelszczyzny 1925-1960*, Lublin 1966.
- Kosiński Stanisław: *Pielęgniarka w wiejskiej służbie zdrowia*, Warszawa 1977; *Socjologia ogólna: zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1987 i 1989; *Społeczno-kulturowe i strukturalne przemiany warunków zdrowotnych polskiej wsi*, Lublin 1983.
- Kosiński Stanisław, Suprenicz Jerzy: *Wprowadzenie do socjologii wychowania*, Lublin 1978.
- Kosiński Stanisław, Tokarski Stanisław: *Ochrona zdrowia ludności wiejskiej (ze szczególnym uwzględnieniem Lubelszczyzny)*, Warszawa-Lódź 1987.
- Kryzka Piotr: *Społeczność osiedla mieszkaniowego w wielkim mieście. Ideologia i rzeczywistość*, Warszawa 1981; (rod.) *Chrześcijańskie podstawy ładu społecznego (I Katolickie Dni Społeczne - Stalowa Wola, październik 1993)*, Lublin 1993; (rod.) *Chrześcijańska inspiracja w życiu społeczno-politycznym (Materiały z konferencji - Lublin 20-21 XI 1992)*, Lublin 1993.
- Lis Franciszek: *Praca: chęć czy przymus?* Warszawa 1982; *Integracja społeczna a wartości*, Warszawa 1987.
- Machaj Irena: *Integracja kulturowa i jej społeczne korelaty*, Lublin 1991; *Samorządność w małych miastach*, Lublin 1991.
- Mariański Janusz: *Wprowadzenie do socjologii moralności*, Lublin 1989; *Kościół a współczesne problemy społeczno-moralne. Kwestie wybrane*, Lublin 1992; *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Lublin 1993.
- Mitowski Włodzimierz: *Przemiany społeczne w małym mieście a procesy migracyjne*, Wrocław 1976; *Rola migracji w procesach urbanizacji kraju*, Wrocław 1988.
- Motyka Krzysztof: *Wpływ Lenna Petrażyckiego na polską teorię i socjologię prawa*, Lublin 1993.
- Niznik Józef: *Społeczne przesłanki projektowania działalności kulturalnej*, Warszawa 1977; *Symbol a adaptacja kulturowa*, Warszawa 1985.
- Ogryzko-Wiewiórowska Mirona: *Humanistyczna teoria działania społecznego w zastosowaniu: teoretyczne podstawy pielęgnowania*, Lublin 1988; *Rodzina w obliczu śmierci*, Lublin 1992; *Socjologia medycyny*, Lublin 1989.
- Ogryzko-Wiewiórowski Henryk: *Problem racjonalności wyboru społecznego*, Lublin 1986; *Wprowadzenie do metod badawczych w socjologii*, Lublin 1986.
- Partyki Sławomir: *Społeczny wymiar inflacji*, Lublin 1993.
- Piątkowski Włodzimierz: *Leccnictwo niemedyczne. Próba spojżenia socjologicznego*, Lublin 1984; *Naturalne sposoby leczenia*, Wrocław 1984; *Spotkania z imię medycyną*, Lublin 1990.
- Piwowarski Władysław: *Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym. Studium socjologiczne*, Warszawa 1977; (rod.) *Religijność ludowa. Ciągłość i zmiana*, Wrocław 1983; *ABC katolickiej nauki społecznej*, Peplín 1993.
- Ryżan Kazimierz: *Wartości katolików a typ środowiska miejskiego*, Lublin 1992.
- Samulak Tadeusz: *Czynniki stymulujące aktywność zawodową i świadomość społeczną ludności wiejskiej*, Lublin 1993; *Zróżnicowanie wsi. Studium socjologiczne wybranych wsi gminy Szczepietyn*, Zamość 1993.
- Styk Józef: *Chłopski świat wartości. Studium socjologiczne*, Wrocław 1993; *Książę Ignacy Kłopotowski 1866-1931: społecznik, publicysta i wydawca*, Warszawa 1987; *Problematyka społeczna wsi w piśmiennictwie polskim 1901-1988. Bibliografia*, Lublin 1992.
- Tokarski Stanisław: *Choroby społeczne mieszkańców wsi polskiej XX wieku. Analiza socjomedyczna*, Lublin 1992.
- Turowski Jan: *Środowisko mieszkaniowe w świadomości ludności miejskiej*, Wrocław 1978; *Socjologia wsi i rolnictwa. Metody i wyniki badań*, Lublin 1992; *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Lublin 1993; *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*, Lublin 1994.

Bibliografię zestawili: J. Mariański, Z. Szymanek, B. Tworek

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Stanisław Kosiński (przewodniczący), Janusz Mariański, Józef Styk

Zespół dziękuje Redakcji „Wiadomości Uniwersyteckich” za możliwość opublikowania niniejszego numeru, a Wydziałowi Filozofii i Socjologii UMCS za pomoc finansową.

Redaguje kolegium: Marek Jędrzych, Wiesław A. Kamiński, Jadwiga Mizińska, Elżbieta Muława-Pachoł, Stefan Symotiuik (redaktor).
Adres redakcji: Wydawnictwo UMCS, 20-031 Lublin, Plac Marii Curie-Skłodowskiej 5, p. 1005, tel. 37-53-04.

Skład i taniemie: „Versus”, Lublin, tel. 555-232, druk: ZUP „Tekst”, Lublin, ul. I Maja 51